

„FLOAREA DARURILOR“ — UN MANUSCRIS INEDIT

de MIRCEA FILIP

Tipăriturile coresiene din veacul al XVI-lea aduseseră zări noi de lumină peste tot pământul românesc. Utilizarea limbii vii a poporului în scris a deschis orizonturi spre care, cu nemărginită speranță, îndrăzneau a privi spiritele luminate ale vremii. Îndemnați de rîvna cu care poporul primise cartea în limba română, cărturarii timpului au început, cu osîrdie și dragoste, a traduce în curgătoare limbă românească învățături și istorii menite a aduce lumină și înțelepciune. De la scrierile apocrife și hagiografice trecerea la literatura didactică este un lucru firesc și probează dorința de emancipare morală a maselor populare. Literatura didactică este reprezentată la noi, în secolele XVI și XVII, prin trei cărți reprezentative : „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*“, „*Fisiologul*“ și „*Fiore de virtu*“ sau „*Albinușa*“.

Ce au însemnat pentru cultura noastră aceste populare cărți, urmele pe care le-au lăsat în conștiința poporului a fost reliefat și exprimat în cercetări și studii ce se înscriu pe treptele cele mai de sus ale edificiului culturii românești.

Copiate, tipărite sau vehiculate de tradiția orală cărțile populare din epoca de început a culturii noastre vor dăinui adesea veacuri de-a rîndul, contribuind în mod major la cristalizarea înaltelor sentimente etice ale poporului nostru.

În aceste rînduri ne propunem să schițăm istoria unei cărți din categoria amintită, pornind de la unul din manuscrisele ei de la începutul secolului al XVIII-lea, manuscris aflat în colecția Bibliotecii județene din Bacău. Este vorba de „*Floarea darurilor*“, „*Fiore de virtu*“ sau „*Albinușa*“, cum mai este cunoscută.

„*Fiore de virtu*“ a văzut lumina tiparului curînd după invenția acestuia, la 1474, avînd o prodigioasă circulație, un succes aproape legendar. „*Floarea darurilor*“ a avut în decurs de șase decenii peste patruzeci de ediții, colîndînd aproape toate literaturile Occidentului, răzbătînd în Orient, tradusă în limbile română, greacă, sîrbă, rusă, bulgară și armeană.

Această antologie morală datorată călugărului benedictin Tommaso Gozzadini din Bologna veacului al XII-lea îmbină într-un tot armonic și de bun simț cugetări și maxime despre virtuți și vicii datorate marilor gânditori laici sau religioși.

În literatura noastră „*Fiore de virtu*“ a pătruns, așa cum afirmă Nicolae Cartoian, prin trei căi, prin trei traduceri diferite.

O primă traducere s-a făcut în secolul al XVI-lea, direct din limba italiană, fapt ce pune într-o lumină inedită contactele culturale ale românilor în secolul amintit. Traducerea s-a făcut în Moldova, dar din nenorocire originalul nu a fost identificat. Informația ne parvine prin intermediul unui manuscris rusec din secolul al XVIII-lea, manuscris ce are următorul titlu: „*Cartea Floarea Virtuților și a viciilor tradusă din limba italiană în valahă sau bogdănească (moldovenească) de către German Valahul, iar din valahă tradusă în slavă de Veniamin Ieromonahul Rusin la anul 1592*“¹ Desprindem de aici că „*Floarea darurilor*“ circula în cultura românească înainte de 1592.

A doua traducere în română s-a înfăptuit după un original sirbesc pe la mijlocul veacului al XVI-lea în Ardeal, de asemenea pierdut, dar ni s-a păstrat o copie făcută de Popa Ion Românul la 1620 în „*Codex Negoensis*“.

În sfârșit, cea de a treia traducere se datorează lui Antim Ivireanul și este făcută după un text grecesc a ediției scoasă la Veneția în 1529 de către „Giuoan Antonio da Sabio et Fratelli“². Această traducere devine prima ediție românească tipărită la Snagov la 1700 cu titlul: „*Floarea darurilor / carte foarte frumoasă și de folos / fieștecăruia creștin, carele va / vrea să se împodobească pre sine / cu bunătăți / De pre Grecie scoasă pre Românie / În zilele prea luminatului domn Ioanu / Constandin Basarab Voevod / Cu blagoslovenia prea sfințitului Mi / tropolitului Kiru Teodosie / Cu îndeminarea și cu cheltuiala dumnealui / Constandin Pih. Sarachină sin / Gheorghie dohtorul Kriteanulu / Și s-au tipărit în sfinta mănăstire în / Snagovu / vă leata 7208, mesiața Iu(lia) / De smeritul Ieromonah Antim Ivireanul*“³. Această primă ediție românească este un în 8° mic cu 6 f. nenumerotate + 82 f. numerotate cu 21 rînduri pe pagină. Următoarele ediții aparțin secolului al XIX-lea: 1807 — Brașov; 1814 — Sibiu; 1864 — București.

Observăm că mai bine de un secol „*Floarea darurilor*“ n-a mai fost retipărită, fapt ce explică existența numeroaselor manuscrise tîrzii ale acestei cărți, ale popularității ei.

Dintre manuscrisele păstrate au fost publicate în „*Catalogul manuscriselor românești*“ volumele 1-4, 12, iar despre altele două ne oferă informații Nicolae Cartoian în cunoscuta lucrare „*Cărțile populare în lite-*

1 Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. 1, București, 1940, p. 73.

2 Idem, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. 1, Ed. Casei Școalelor, București, 1929, p. 204.

3 Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom. I, București, 1903, p. 393.

ratura românească“⁴. Rîndurile de față supun atenției cititorului cel de al 15-lea manuscris al „*Florii darurilor*“ făcut la 1711 de „Az mnogo greașnic Costatin Bălăcean tipograf ungrovlahios“, după cum găsim însemnat pe fila 276 a miscellaneului din cuprinsul căruia face parte și „*Floarea darurilor*“. Acest miscellaneu este un in 8° mic de 304 f. cu 16 r. pe pagină și cuprinde :

- f. 1-191^r — Viața și petrecerea și premănuț povestea preacuviosului părintelui nostru Vasile Novii scrisă de Grigorie călugărul ucinicul sfinții sale blagoslovite ;
- f. 191^v-199^v — Pentru preasfințita troiță, glava 1 ;
- f. 200^r-233^r — Floarea darurilor ;
- f. 233^v-242^r — A Sosaniei istorie ;
- f. 242^v-253^r — Pentru pre ce vreme s-au scornit iconoborenie ;
- f. 263^v-277^r — Într-această zi povestea lui Frodițian Persul ;
- f. 277^v-304^r — Întreabă Sf. Efrem de Sfintul Vasilie.

După cum se remarcă în economia miscellaneului „*Floarea darurilor*“ ocupă 34 de file în care sînt cuprinse capitolele 1 și 3-7, deci 6 capitole dintre cele 34 cîte avea inițial cartea. Prin comparația cu celelalte manuscrise publicate ale „*Florii darurilor*“ se desprinde că cel de care ne ocupăm, aflat în colecția Bibliotecii județene din Bacău este al patrulea ca vechime, după *Codex Negoiensis*“, 1620 ; manuscrisul de la Șchei Brașov 1693 ; manuscrisul Gaster 1702-1703. Al nostru după cum arătam este datat 1711.

Ca volum ocupă locul al șaselea, avînd cum pomeneam, 34 de file.

Caracteristicile lingvistice precum și apartenența geografică a cunoscutului copist Constantin Bălăcean ne permit să afirmăm cu certitudine că acest manuscris provine din Muntenia.

În ceea ce privește originalul după care s-a făcut această copie, din cercetările întreprinse pînă acum, acesta nu a putut fi identificat cu atît mai mult cu cît fila de titlu cuprinde flagrante inadvertențe. Titlul este : „*Floarea darurilor care carte-i foarte frumoasă și de folos la cuconi și la tineri și la fieștecare creștin care poștește să se îmbrace pre sine cu bunătăți. Cu scară tocmită în capete cîte să cuprind întru dinsa, curățită dintru multe greșeale ce ieria mainainte. Și de noi tipărită cu toată nevoița lui Ioannu Antonie ce au luat cuvînt înainte la Vineție, vleata 1649*“.

Chiar dacă am identifica în acest Ioannu Antonie pe Giuoan Antonie da Sabio care a tipărit ediția grecească de la 1529, nu putem accepta o eroare atît de gravă de cronologie, care-l strămută pe Antonio da Sabio cu 120 de ani mai tîrziu, respectiv la 1649.

Imposibilitatea momentană de a compara acest manuscris cu cele din colecția Bibliotecii Academiei R.S.R. nu ne permite să conchidem asupra modelului care a stat la baza traducerii românești și după care Constantin Bălăcean a făcut copia de care ne ocupăm. De altfel intenția

noastră, prin rindurile de față, a fost doar aceea de a atrage atenția celor interesați de prezența acestui manuscris necunoscut în colecțiile Bibliotecii județene din Bacău.

„FLOAREA DARURILOR“ — UN MANUSCRIT INÉDIT

Résumé

L'auteur présent un manuscrit du célèbre livre qui est apparu en 1474 en Bologne.

Le manuscrit trouvé dans les collections de la Bibliothèque centrale de Bacău a été exécuté en 1711 de Constantin Bălăcean, le bine connu copiste valachien et démontre la grande circulation de cette livre dans les pays roumaines.

L'article constitue une contribution de détail à l'histoire de la littérature roumaine ancienne.